

ВИШОВСЬКА Олександра Сергіївна,
*студентка напряму підготовки «Психологія»
психолого-педагогічного факультету Полтавського
національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЮНАКІВ

Постановка проблеми. Юність – це проміжний етап між усвідомленням себе дорослою особистістю та періодом дитинства («грою в дорослість»). Це час, коли всі психічні функції в основному сформовані й почалася стабілізація особистості. У віковому проміжку 15-18 років загострюється питання особистісної рефлексії, яка є одним з визначальних факторів формування зрілої особистості.

Мета дослідження: проаналізувати психологічну сутність особистісної рефлексії, визначити її роль у розвитку самосвідомості юнаків.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Феномен рефлексії та її особистісного аспекту досліджується як в зарубіжній, так і вітчизняній науці. В прикладних галузях зарубіжної психологічної науки особистісна рефлексія розглядається у педагогічній психології (М. Екенберг, М. Ментей, Я. Мун), у психології розвитку (Я. Хойер і А. Клейн, С. Піншаен, Я. Снід і С. Вайтбоне, Г. Женева і Н. Кечодж, К. Топі і Я. Барські), в нарративній психології (С. Пінкен, П. Сніде та МкВільям), в області психології особистості (С. Бачос, Я. Шнедер). У вітчизняній науці теоретичні дослідження особистісної рефлексії представлені працями Л.С. Виготського, Н.І. Гуткіної, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Ф.Е. Василюка, М.Р. Гінзбурга, О.Ф. Лазурського та ін.

У дослідженнях, спрямованих на визначення особистісного аспекту рефлексії, робиться акцент на активізацію принципу саморозвитку особистості. Згідно з ним культивується рефлексія, що забезпечує самоорганізацію і самообілізацію особистості в різних умовах її існування.

Рефлексія виступає як процес осмислення особистісних змістів (образів особистості, з якими ототожнює себе «Я»), який призводить до їх поступальних змін і породжує новоутворення особистості в різних умовах її існування. Поняття «особистісна рефлексія» у цих дослідженнях розглядається в одному синонімічному ряду з поняттям

«саморефлексія» (Н.І. Гуткіна, І.Д. Бех, В.К. Зарецький, О.Р. Новікова, І.М. Семенов, С.Ю. Степанов та ін.) [2].

Рефлексія в широкому розумінні – це осмислення, аналізування того, що відбувається. Особистісна рефлексія – це осмислення, аналізування змісту свого внутрішнього світу (емоцій, почуттів, думок, характеру), а також дій і вчинків, які суб'єкт здійснює в зовнішньому світі.

Рефлексія у юнацькому віці розглядається як активне мобілізуюче відношення до себе та умов своєї життєдіяльності. В юності у молодій людини виникає проблема вибору життєвих цінностей. Юність прагне сформуванню внутрішню позицію стосовно себе («Хто Я?», «Яким Я повинний бути?»), стосовно інших людей, а також до моральних цінностей.

Юність – період, коли молода людина продовжує рефлексувати на свої стосунки з сім'єю в пошуках свого місця серед близьких людей. Вона проходить через уособлення і навіть відчуження від всіх тих, кого любив, хто був відповідальний за неї в дитинстві і в підлітковому віці. Це вже непідлітковий негативізм, а часто лояльне, але тверде відсторонення рідних, що прагнуть зберегти безпосередні стосунки з сином чи донькою [5].

Юнацький вік пов'язаний з формуванням активної життєвої позиції, самовизначенням, усвідомленням власної значущості. На погляд Ю.М. Орлова, особистісний тип рефлексії несе функцію самовизначення особистості. Особистісний ріст, розвиток індивідуальності, як надособистісне утворення, відбувається саме в процесі усвідомлення сенсу, який реалізується в конкретному сегменті життєвого процесу. А процес самопізнання, у вигляді осягнення своєї Я-концепції, що включає відтворення і осмислення того, що ми робимо, чому робимо, як робимо і як ставилися до інших, і як вони ставилися до нас і чому, за допомогою рефлексії веде до обґрунтування особистісного права на зміну заданої моделі поведінки, діяльності, з урахуванням особливостей ситуації [3].

Люди у віці 15-18 років схильні розцінювати світ по відношенню до самого себе. Тобто події, які оточують їх, вони постійно аналізують з позиції «Для мене це характерно чи ні», «Це правильно й так потрібно робити» тощо, з метою формування власного життєвого шляху й переконань [5; 6].

Оволодіння рефлексією як здатністю до критичного самоаналізу збагачує Я-концепцію людини. Спостерігаючи себе в різних ситуаціях і оцінюючи свої можливості і здібності, порівнюючи себе зі значущими іншими людьми, людина краще усвідомлює свої сильні і

слабкі сторони, індивідуальні особливості своєї особистості. Придбаний в рефлексії досвід самопізнання збагачує і розширює уявлення людини про саму себе. Це дозволяє їй будувати більш адекватні її можливостям цілі на майбутнє. Людина, що практикує рефлексивний аналіз своїх планованих вчинків (той, хто «прораховує всі кроки»), як правило, демонструє більш раціональну поведінку і швидше досягає наміченої мети. У разі невдачі людина, яка знає себе або, як кажуть, знає собі ціну, не стане займатися «самоїдством» і не стане звинувачувати у трагедії вся і всіх. Вона прийме саму себе такою, якою вона є, зробить висновки з того, що сталося («відрефлексує ситуацію») і поставить нові завдання. У цьому проявляється самопізнавальна і самоорганізуюча функція рефлексії [1].

Т.О. Сімакова, досліджуючи специфіку розвитку особистісної рефлексії в юнацькому віці, виділила три її рівні: перший (низький) рівень характеризується наявністю синкретичного «образу Я» і відсутністю рефлексії себе, другий (конфліктний) полягає в поступовій диференціації уявлень про зовнішнє і внутрішнє Я, третій (конструктивний) полягає в побудові динамічного «Я» на основі активно реалізуючої особистісної рефлексії як найважливішої умови для самоактуалізації в умовах непрогнозованого майбутнього. Дослідження показало, що в даному віковому періоді домінують перший і другий рівень розвитку особистісної рефлексії. Отримані результати дозволили Т.О. Сімаковій сформулювати висновок про те, що в ранній юності особистісна рефлексія без впливів з боку соціуму самостійно не розвивається [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Огляд літературних джерел дозволяє розглянути рефлексію, як індивідуально психологічну особливість, яка сприяє особистісному зростанню людини. Особливу актуальність проблема рефлексії набуває в юнацькому віці, коли відбувається перехід у самостійне життя та центральними новоутвореннями виступають соціальне та особистісне самовизначення.

Перспективним напрямком подальших досліджень є виявлення зв'язку особистісної рефлексії з іншими психологічними новоутвореннями, які формуються й розвиваються у юнацькому віці.

Література

1. Бизяева А.А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия : [учеб. пособие] / А.А. Бизяева.– Псков : ПГПИ им. С.М. Кирова, 2004 (РИО ПГПИ им. С.М. Кирова). – 213 с.

2. Виногородський А.М. Розвиток особистісної рефлексії підлітків (на матеріалі сприйняття музики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А.М. Виногородський. – Київ, 1999. – 20 с.
3. Григорович М.В. Особистісна рефлексія як чинник розвитку особистості підлітка / М.В. Григорович // Молодий вчений. – 2011. – № 6. Т.2. – С. 92-94.
4. Двоглазова М.Ю. Современное состояние проблемы исследования личностной рефлексии субъекта / М.Ю. Двоглазова // Психология человека в современном мире. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. –С. 214-219.
5. Седих К.В. Делінквентний підліток: навч. посіб. / К.В. Седых, В.Ф. Моргун. – К.: Вид. дім «Слово», 2015. – 272 с.
6. Павелків Р.В. Вікова психологія [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 470 с.